

Külföldi folyóiratok

Pravovedenije

Moszkva, 1982. II.

Sesztakov D. A.: A család mint a kriminológiai vizsgálat tárgya

A tanulmányban áttekintést kaphatunk a szovjet családkriminológia irányzatairól, vizsgálatának területeiről és eredményeiről. A szovjet családkriminológia két fő területe: a személyiség családon belüli elidegenedésének folyamata, valamint a családi konfliktushelyzet kriminogén jelentőségének tisztázása.

A szerző kifejti, hogy a családból való kiválás folyamata az új bűnmegelőzési lehetőségek feltárása szempontjából rendkívüli fontosságú. Az a család, amely tagjaiban a bűnözők tulajdonságait alakítja ki – deszocializáló. Csaknem minden bűncselekmény arról tanúskodik, hogy az elkövető személy beilleszkedési folyamata hibásan zajlott le. A Szovjetunióban komoly irodalma van a szülői családban végbemenő deszocializációs folyamat vizsgálatának. E vizsgálatok kimutatták, hogy a fiatalok bűnöző szülői családjában a belső veszélyeztetettség fő okát az alacsony kulturális színvonalban, az alkoholizmusban, a társadalmilag hasznos munka kerülésében, a rendezetlen nemi életben, a társadalmi rend megsértésében, rendszeres botrányokban kereshetjük. Megállapítható, hogy a tudományos-technikai

forradalom következtében a nevelési folyamat bonyolultabbá vált, hiszen a tv, a rádió, és egyéb tömegkommunikációs eszközök fejlődésének egyik következménye az, hogy a szülők megszűntek legfőbb információforrás lenni gyermekeik számára. Ezzel együtt megnőtt a családon kívüli szocializációs tényezők szerepe. Ezáltal megváltozott a családi tevékenység szerkezete és tartalma is. A családon belüli ellenőrzés nem lehet már egyszerű felügyelet, hanem a serdülő belső életében jártasságot feltételező bonyolultabb formákat, a nemzedékek kölcsönös morális felelősségét igényli. (Azt, hogy mely családok azok, amelyek nem tudnak megfelelni e feladatnak, és miért, a tanulmány a deszocializáló családok osztályozásánál taglalja.)

Az irodalomban fellelhető a saját család kriminogén hatásainak vizsgálata is. E tárgykörön belül megállapítást nyert, hogy a személyek antiszociális beállítottsága a túlzott alkoholfogyasztással, az agresszivitással, a nyereszkeskedéssel van összefüggésben. Természetesen rendkívüli jelentőséggel bír a volt szülői család kriminogén, vagy antikriminogén jellege. Ez ugyanis fel erősítheti, vagy gyengítheti a saját család kriminalitását, vagy antikriminogénitását.

A megelőzés megszervezésében, az elkövetőkkel végzendő megkülönböz-

tetett munka alapjaként lehet felhasználni a dezocializáló családok felosztását. A felosztás különböző alapokon történhet. Beszélhetünk morálisan, alkatalig és anyagilag kedvezőtlen helyzetben lévő családokról. Az ilyen esetekben tisztázható a család számára szükséges támogatás jellege, amely ellensúlyozni tudja a nevelés terén jelentkező hiányosságokat.

Megkülönböztethető, nevelési szempontból, gyenge és szociálisan kedvezőtlen család. A nevelési szempontból gyenge kategóriába tartozó családok nem képesek tagjaikban pozitív tulajdonságokat kialakítani, vagy semlegesíteni a kívülről jövő negatív hatásokat. A szociálisan kedvezőtlen kategóriába tartozó családok maguk gyakorolnak kedvezőtlen hatást tagjaikra.

Ennek alapján a dezocializáció forrása e két típusnál különböző. Az egyik esetben maga a család, a másik esetben a külvilág, amelynek hatásait a család nem képes kivédeni. A fent említett két csoporton belül további alcsoportokat különböztet meg a szerző. Így a kriminogén feszültséggel rendelkező család két altípusa a társadalomellenes magatartást tanító család és a társadalomellenes magatartási mintákat tartalmazó család. Itt a tevékenység szempontjából való aktív és passzív elkülönítésről van szó. Az aktivitás a kriminogén ráhatás tudatosságát jelenti. Azoknál a családoknál, amelyek nem tudnak ellenszegülni a kriminogén hatásoknak, ismét több altípust lehet felfedezni. (Így a közömbös, az apatikus, és az alkalmatlan család típusait.) A tanulmány részletesebben csak a közömbös család specifikumait fejti ki. Ezek szerint a közömbös családban növekszik a családtagok függetlensége a családtól, igazából nem rendelkezik befolyásoló, alakító erő-

vel, nem képes kialakítani tagjaiban az antikriminogén védettséget. Az ilyen család sajátossága a passzivitás, lemondás a családtagok viselkedésének ellenőrzéséről.

Az ellenállásra képtelen családok, egészében véve, társadalmilag hasznos tevékenységet folytatnak. A család képtelensége a kriminogén hatások elleni küzdelemre általában a család alacsony műveltségi színvonalával, a család szerkezeti hiányosságával, a termelésben a családtagok túlterheltségével, egyikük tartós távollétével, betegségével függ össze.

(A családdal végzendő megelőző munka szempontjából a szerző az antiszociális beállítottság fajtája szerint is elvégzi az osztályozást. Így feltételez kapzsi-erőszakos és erőszakos-kapzsi irányultságokat.)

A szerző a dezocializáló családról kifejtett gondolatait azzal zárja, hogy szükségesnek tartja a családok további tipizálását, mely alapján meg lehet szervezni a megelőzés programját.

A tanulmány második része a családi összeütközések kriminogén-jelentőségét fejtegeti. Abból az alapfeltevésből indul ki, hogy a családtagok közötti konfliktus az egyik tagot bűncselekmény elkövetésére ösztönzi. Ezt követően a szerző a konfliktusok közötti formális megkülönböztetéseket ismerteti, mely szerint lehet egyéni, csoportos és általános társadalmi szintű konfliktus. Majd a konfliktusok szociális jelentőségének értékeléséről vallott igen ellentétes külföldi és szovjet álláspontokat ismerteti.

Egyesek szerint a konfliktus fegyelmetlenné teszi a munkát, súlyos hatást gyakorol a pszichés állapotra, ezért káros, romboló jellegű. Mások szerint viszont a személyek közötti kapcsolatok fejlődésének és további tökéletesedésének forrását képezheti.

A házasság belső ellentmondásainak elsőrendű jelentősége van azoknál a konfliktusoknál, amelyek talaján a házastárs elleni bűncselekmények bontakoznak ki. A vizsgálatok kimutatták, hogy a házastársi ellentmondások más körülményekkel együtt hatnak és csak az alkoholizmus hatására válnak mozgatóerővé.

A tanulmány felvázolja a szovjet irodalomban legismertebb álláspontokat a családi konfliktusok kialakulásáról, értelmezéséről, valamint szerepéről. Végezetül megállapítja, hogy az összeütközést keltő tényezők egységes rendszerbe foglalását megnehezíti az, hogy a kutatók nem veszik figyelembe a konfliktus forrásait a családi élet ellentmondásossága szempontjából, vagy következetlenül teszik azt.

A szerző tanulmánya végén ismételten hangot ad azon nézetének, mely szerint a bűnmeelőző tevékenység előfeltételét képezi a családkriminológiai kutatás, ennek eredményeit felhasználva lehet perspektivikusan kidolgozni az új megelőzési rendszert.

New Law Journal

Anglia, 1982. február

Roy Light: El kell-e törölni a feltételes szabadlábra helyezést?

Angliában az 1967. évi Büntető Igazságszolgáltatási Törvény vezette be a feltételes szabadlábra helyezés intézményét, amely hatályba lépése óta viták keresztjében áll. Az elméleti és a gyakorlati szakemberek véleménye egyaránt megoszlik.

Roy Light tanulmánya nem csatlakozik egyik irányzathoz sem. Elfogulatlan elemzését adja az intézmény elméleti megfelelésének és gyakorlati megvalósulásának. Sokoldalúan szembeállítja az intézménnyel szemben táp-

lált elvárásokat, a feltételezett célokat. A feltételes szabadlábra helyezés intézményének törvénybe foglalása Angliában még a visszailleszkedés, szabályozása megfelel a kezelési ideológia, szinte jogi biztosítékok nélküli személtének. A tanulmány keletkezésekor, 1981-ben, már jó pár évvel a treatment ideológiai bukása után a csalódottság, kiúttalanság hangulatából kivezető utakat keresve vizsgálja Roy Light a feltételes szabadlábra helyezés intézményének lehetséges sorsát.

Először az intézmény igazolásul felhozott három fő célkitűzés-csoportot vizsgálja meg alaposan. Ezek a célkitűzések a rehabilitáció, a hasznosság és az ellenőrzés.

Az intézmény ideológiai hátterét képező visszailleszkedés annak a korának a terméke, amely optimizmusa hamis képet festett a bűnözők gyógykezelésének, rehabilitációjának lehetőségeiről. Ehhez az ideológiához jól illeszkedett a feltételes szabadlábra helyezés „Rehabilitációs csúcspont” koncepciója, ami annyit jelent, hogy az elítéltet ha a börtönbüntetése alatt eléri a rehabilitáció csúcspontját, azaz az intézetben folyó kezelés hatására pozitív irányba történő személyiségváltozás csúcspontját, visszaengedik a társadalmi közösségbe úgy, hogy ott rendőri felügyeleti szolgálat útján utógondozásban részesül. Az intézményt bevezetésekor arra szánták, hogy a határozott tartamú szabadságvesztés büntetés nevelőhatását növelje, elősegítse az elítélt pozitív irányba történő változását.

A szabadlábra helyezés a büntetés egyharmadát érintheti. A szerző beszámol arról, hogy a jogszabályban megjelölt „rehabilitációs csúcspont”, mint a feltételes szabadlábra helyezés alapfeltétele, túlzottan misztikus ah-

hoz, hogy ne ütközzék nehézségekbe. Ehhez kell hozzátenni az általános kiábrándulást a büntetés, a szabadságvesztés büntetés gyógyító jellegű modelljéből, mely által megkérdőjeleződik, hogy történik-e egyáltalán pozitív személyiségváltozás a zárt intézetekben.

1979-re a rehabilitációs funkciók korlátozottságát tudomásul vették az angol hivatalos szervek is. Ennek köszönhető az az irányváltás, mely szerint elsődlegesen a társadalmat érintő kockázat felmérésén van a hangsúly. Tehát a gyógyulás csúcspontjának elméletére felépített elítélt iránt bizalom téves, de a szerző szerint irreális a semmilyen vagy minimális veszélyeztetés csúcspontja, a nullakockázat elmélete is. Megállapítja, hogy amit a jelenlegi angol börtönrendszertől el lehet várni, az csupán annyi, hogy a börtönviseltek úgy hagyják el a börtönt, hogy nem rosszabbak, mint amikor oda bekerültek. Ezen az alapon nem tartja jogosnak azokat az érveket, amelyek a jó irányú megváltozás elvére kívánják alapozni a feltételes szabadlábra helyezést. Az angol rendszerben az utógondozás összekapcsolódik a feltételes szabadlábra helyezéssel, azaz önálló intézményként nem létezik. A szerző szerint e nagyon hatékony intézményt önállóan is lehetne alkalmazni, úgy, hogy az alapítéletbe foglalja a bíróság. Ily módon azon elítéltek szélesebb és rászorultabb köre is részesülhetne utógondozásban, akik nem részesültek a feltételes szabadlábra helyezés szerencséjében.

Az intézmény nem titkolt célja és másik döntő érve, az hogy adminisztratív úton csökkentse a börtönben lévő elítéltek számát.

A feltételes szabadlábra helyezés mellett felhozott érvek közül ennek

eredménytelenségét is bizonyítva láthatjuk a tanulmányban. E vonatkozásban a szerző hivatkozik arra a tényre, hogy a büntetőbírák az alapítélet kiszabásakor bekalkulálják a feltételes szabadlábra helyezés idejét, azaz eleve az eredeti büntetés durván egyharmadával magasabb idejű ítéletet szabnak ki. Így abban az esetben, amikor az elítélt első kérelmezésre nem kapja meg a feltételes szabadságot, még hosszabb idejű szabadságvesztésben részesül, mintha nem lenne a kedvezmény lehetősége. Ténylegesen tehát növeli az intézmény a börtönök zsúfoltságát.

A másik körülmény az, hogy a túlzózsúfoltság legélesebben a helyi letartóztatási intézményekre jellemző. A feltételes szabadlábra helyezést viszont a 18 hónapnál rövidebb időre ítélt elítéltek egyáltalán nem kaphatják meg. A zsúfoltság gondját tehát eleve ott nem tudja megoldani a feltételes szabadlábra helyezés, ahol arra a legnagyobb szükség volna. A fenti elemzés az intézmény második nagy érvrendszerét is megdönti.

A harmadik érvrendszer az ellenőrzés kérdése körül mozog. A feltételes szabadlábra helyezés egyrészt lehetőséget nyújt a szabadságvesztés-büntetés időtartamának a végrehajtó hatalom által történő ellenőrzésére, másrészt lehetővé válik az elítéltek magatartásának ellenőrzése is.

Az első esetben tulajdonképpen a bírói döntésekbe való közigazgatási beavatkozásról van szó, amely alapon megsérti az államhatalmi szervek szétválasztásának elvét. A feltételes szabadlábra helyezési eljárás folyamán a belügyminiszter gyakorolja a hatalmat, aki a bírói döntés ellenőrzésére használja fel a végrehajtó hatalmat. Ebből adódóan a feltételes szabadlábra helyezést sokan úgy fogják fel, mint

ügyes politikai fogást a börtönlétszám csökkentésére, a bírák ítélkezési hatalma nélkül.

Az ellenőrzés másik iránya a letartóztatott személy fölötti ellenőrzés. Ez az elítélt börtönszemélyzethez való viszonyulására, magatartására terjed ki. Ezen belül is pontosabban az azokkal való kapcsolat a meghatározó. Ez ismét túlzott szubjektivitásra ad lehetőséget, az elítéltek pedig igazságtalannak és méltánytalannak érzik az esetleges rossz kapcsolat miatti kizárást a feltételesből. Az eljárás önkényes és titkos jellege még fokozza az igazságtalanság érzetét.

Főleg a gyakorlat területéről sokan érvelnek azzal a feltételes szabadlábra helyezés intézménye mellett, hogy nagy szerepe van az intézeti fegyelem fenntartásában. A szerző azonban hatásosabban véli e célt elérni a büntetéselengedés intézménye útján.

A feltételes szabadlábra helyezés a szabadlábbon töltött időszakkal is visszailleszkedési célokat kíván elérni. Éppen ezért tartja helytelennek a szerző a börtönbüntetéssel való fenyegetést.

Az intézmény diszfunkcionális működésére három fő érvrendszerének elemzésével mutatott rá a szerző, majd néhány egyéb lényegi hiányosságra felhívta a figyelmet.

Az egyik a túlzott bürokratizmusból eredő huzavona, a feltételes szabadlábra helyezési eljárás elhúzódása.

A másik, a feltételes szabadlábra helyezést meghatározó kritériumok bizonytalansága, többértelműsége, sok esetben pontatlansága. Ebből adódóan az elítélt számára nehéz felmérni, hogy mit kell tennie azért, hogy megkaphassa a kedvezményt. A kritériumok az elítélttel szemben támasztott elvárások tekintetében sem

elfogadhatók. Többségében ugyanis teljes súllyal olyan döntő körülményekre támaszkodnak, amelyek megváltoztatása, vagy megvalósítása nem az elítélten múlik.

További súlyos problémája az intézménynek a jogi biztosítékok hiánya. Az eljárás titkos jellege az, hogy az elítéltet személyesen nem hallgatják meg, hanem csupán a helyi felügyeleti bizottság egy tagja találkozik vele és az tolmácsolja a bizottságnak az elítélt mondanivalóját, sérti a reális igazságszolgáltatás normáit. A döntést nem indokolják. Az elítélt nem szerez tudomást arról, hogy milyen alapon kapta meg a kedvezményt, vagy tagadták meg azt tőle.

A tanulmány összefoglaló következtetéseiben megállapítja, hogy a feltételes szabadlábra helyezés intézményét jelenlegi formájában nem lehet tovább fenntartani.

Az intézmény esetleges eltörlése egyéb büntetőpolitikai változásokat is igényelne. Az esetleges változásokra, amelyek garantálhatják a börtönben lévők számának csökkentését, a feltételes hátrányai nélkül, a következő javaslatokat tette a szerző:

– a felfüggesztett hatályú ítélethozatal gyakoribb alkalmazása;

– a megosztott ítéletek bevezetése, amelyben a megállapított büntetés egy részét zárt intézetben, másik részét pedig rendőri felügyelet alatt a társadalmi közösségekben töltené le az elítélt;

– megoldást jelenthet az automatikus feltételes szabadlábra helyezés;

– a büntetéselengedés felemelése;

– valamint a rövidebb tartamú szabadságvesztést kimondó ítéletek rendszeressé tétele.

dr. Kövér Ágnes